

MOLNÁR ZSÓFIA

POLGÁROSODÁS

Szezon és fazonok

Az SZFE-n készülődő, konkrét szakmai elemeket egyelőre nem tartalmazó változásoknak nemcsak kritikusai, üdvözlői is vannak – elsősorban az MTT tag-színházainak vezetői között. De milyen színházképet mutat a budapesti képzés szakember-kibocsátásából nem (?) részesülő vidéki színházak 2020/21-es évada? És hogyan jutottunk idáig?

Noha a jelenség nem új keletű, a Színház- és Filmművészeti Egyetem modellváltásával kapcsolatban egyre zavaróbban mosódik össze a politikai és a szakmai diskurzus. Ennek egyik érzékletes példája, amikor a frissen kinevezett kuratórium szakmabeli tagja, Rátóti Zoltán a polgári színház sokak által eddig egy színpadi műfajjal azonosított fogalmát teljességgel átértelmezi, nagyjából a polgári köröknek, vagyis a közéleti értelemben vett polgári értékrendnek megfelelő színházat érti alatta. Ha a szeptembertől az egyetem fenntartói jogait gyakorló grémium számára az elméleti fogalmak illetően, szabad asszociációs (hogy ne mondjuk: ideologikus) tágítása jelenti a sokat emlegetett és követelt nyitást, akkor az nemhogy a nemzetközi vérkeringésbe nem fogja becsatornázni a magyar színházi és filmes oktatást, de könnyen önnön paródiájává teheti.

Hogy ez a vita hol kezdődött, mikor, hogyan és miért éleződött ki a szakmán belüli megosztottság, azt nehezen lehetne pontosan visszafejteni. Annak a fejezetnek, amely most lát-szik egy kormányzati támogatott, törvényileg szabályozott térhódításban kicsúcsosodni, talán három közvetlen előzménye van. 2008-ban a Magyar Teátrumi Társaság megalakulása Vidnyánszky Attila akkor debreceni direktor kezdeményezésére és elnöklétével. A cél „a magyar színjátszás hagyományainak ápolása”, az „érdemi, karakteres színházművészeti érdekképviselet”, konkrétan pedig az adatszolgáltatás megtagadása az akkori NKA felé, illetve a beleszólás joga az előadóművészeti törvény alakításába.¹ Az érdekképviselet miféleképpen gyenge lábakon áll – és tagadhatatlanul kisebb hagyománnyal rendelkezik, mint a magyar színművészet –, de hogy miért választottak akkor a már létező Magyar Színházi Társasággal szemben külön utat az alapító, többségében vidéki színházak, annak csak azok a megmondhatóí, akik akkor és ott az események részesei voltak. A másik előzmény, amely főleg a diskurzus szókinszét és hevét alapozta meg, 2011-ben Dörner György kinevezése az Újszínház élére, és Csurka István kap-

csolódó, *Ascher Café* című írása² (speciel bármilyen csúnyán, de ő legalább nyíltan kimondta, amit gondol, nem köntörfalazott, nem sejtelmeskedett, nem utalgatott). Tényszerűen és röviden: Dörner a szakmai bizottság véleményének figyelmen kívül hagyásával és a szakma tiltakozása mellett kapta meg az igazgatói széket vonalas magyardráma-programjával (2016-ban már ilyen gond sem volt, a bizottság tagsága kicserélődött, így a tizenkét pályázatból ismét az övét hozták ki nyertesnek). A harmadik Kerényi Imre közéleti szereplése, azon belül (nem első) éles megszólalása 2014-ben a Keresztény Színházi Fesztiválon, még ha miniszteri biztosként – a bosszúállás vádját elkerülendő – színházi ügyekben nem akarta is beleártani magát. De magánvéleményének azért hangot adott a magyar színházról, amellyel szemben tartalmi, a képzéssel kapcsolatban pedig módszertani kifogásai voltak.³ Egészen pontosan: „Nincs klasszikus értelemben vett zenész-színészképzés, melyben az énekhang és a táncstudás dominál. A művészi beszéd oktatásából hiányzik néhai Gáti József tanár úr étosza, mely az ékes beszéd készségével ajándékozta meg a növendékeket. A mozgásoktatás szubkultúrába merevedett. A személyiségfejlesztés erőtlén.” Nos, azt hiszem, ez a kritika ma már nem áll meg a lábán – igazából 2014-ben sem állt meg, vegyük például az SZFE-n zenés színész szakirányon 2013-ban végzettek közül Nagy Dániel Viktort, Sándor Pétert, Szilágyi Csengét, Töröcsik Franciskát vagy Wunderlich Józsefet, a 2019-ben végzős évfolyamról pedig Borsi-Balogh Mátét, Brasch Bencét, Józsa Bettinát vagy Széles Flórárt –, de Kerényi ezen a téren még mindig hivatkozási alap. (Meggjegyzem, „az ékes beszéd készségét” Kaposváron sem sikerül hatékonyan tanítani, legalábbis azok alapján, amit a Nemzeti Színház színpadán Vidnyánszky egykori növendékei hallhatatlanságban mutatnak.) Persze csak az említés szintjén, mert „Az SZFE oktatási munkájának minőségét a szakma jelentős

1 <https://www.prae.hu/news/2293-az-adatkozles-ellen-a-frissen-megalakult-magyar-teatrumi-tarsasag/>. Utolsó hozzáférés itt és a többi internetes forrásnál: 2020.08.07.

2 https://szinhaz.hu/2011/10/28/csurka_istvan_ascher_cafe_cimmel_irt

3 „Kerényi Imre: Biológiai reprodukcióra szükség van”, VÁRI György interjúja, 2014.06.08., <http://nol.hu/kultura/vegul-mindig-az-orszagepitoknek-van-igazuk-1466899>.

többsége régóta alacsony színvonalúnak tartja” mondat mögött, úgy tűnik, inkább mesterségbeli kifogásokba csomagolt számszerűsíthető igények és társulatműködési nehézségek vannak.

Ugyanis a fő kifogás az, hogy a vidéki színházak nem kapják meg (keresik egyáltalán?) Budapestről a megfelelő számú színésztutánpótlást. Erre az érintettek köréből két igen frapáns személyes válasz érkezett, az egyik a pártossággal és a vidéki színházi tapasztalat hiányával cseppet sem vádolható Sodró Eliza (diploma: Kaposvár, pályakezdés: Szombathely, jelenlegi munkahely: Radnóti Színház) nyilvános Facebook-bejegyzése, valamint a 2013-ban az SZFE-ről kikerült Ágoston Péter munkakeresési naplójának közzétett részlete.⁴ Objektív rálátást pedig Turbuly Lilla és Török Ákos kritikusok statisztikai alapú összefoglalása kínál.⁵

De lássuk, milyen programmal kecsegteti a 2020/21-es évadban az MTT tagszínházainak igazgatóiból verbuvált *Origo*-kórus az SZFE-n végzett ifjú színészeket, akik – szerintük – nem érzik át annak felelősségét, hogy „a kőszínházi lét, az egy szolgálat [...], nemes, nagy ügy”, és „[v]agy vállalj[ák] azt, hogy évi 150 előadást játsz[ana]k viszonylag nem nagy fizetésért, vagy ezt nem tudj[ák] vállalni, nem érez[nek] erre hitet, nem érez[nek] indíttatást.”⁶ Azokat, akik – szerintük – tanáraik befolyásolása ellenére a – szerintük – soha ilyen jól nem finanszírozott, a „kádereket felszívó”⁷ alternatív szféra (létbizonytalansága) helyett pályakezdésükhöz mégis inkább a vidéki társulati létet választanák. Milyen hősokeket játszhatnak frissen végzett színművészeink vidéken ebben a világban, ahol „[...] eltűntek a hősokek a színpadról, nincs kívül azonosulnia a nézőnek. Elsősorban a kisember esendőségét, nyomorát, mocskát ábrázolják a színpadon, és ehhez a megszólalási módhoz válogatták ki a jövő színészeit az egyetemen. A hőso típus, a tiszta naiva olyan, mint a fehér holló az elmúlt évtizedben végzetek között.”⁸ Milyen szereplehetőségeket kínál a „magyar nézők kilencven százalékát kiszolgáló” kőszínházi hálózat,⁹ a *minőségi népszínházi modell* a 21. században? Mit kínálnak azok, aki bevallottan jó ideje nem néznek az SZFE-n vizsgálóelőadásokat, mert azok „rendezői produkciók”¹⁰ –, holott arra is panaszkodnak, hogy fiatal rendezők sem mennek vidékre – és/vagy „kifejezetten taszított[á]k” őket.¹¹ A legviccesebb ellentmondás ott tűnik kirajzolódni, hogy míg Seregi Zoltán, a békéscsabai Jókai Színház igazgatója szerint az SZFE „ugyanabban a struktúrában működik, mint a szocializmus-

Békéscsabai Jókai Színház

Kecskeméti Katona József Nemzeti Színház

ban”, Balázs Péter mintha ezt az időszakot – amikor még nem a vidéki színházigazgatóknak kellett Pestre mázskálni az egyetemre vizsgákat nézni, hanem a pesti igazgatók zarándokoltak vidékre a kötelező gyakorlatukat ott töltő fiatal színészek legjobbait elhappolni – visszasírná („ez már nem az az iskola, ahova én jártam”). De hogy is van Mohameddel és a hegygyel?

A győri Nemzeti Színház (ig. a „sugárzó személyiségeknek” bedőlni hajlamos Forgács Péter) jövő évadának műsorán gyakorlatilag minden műfaj szerepel: balett (ott nyilván nem a színészekre számítanak), opera, operett, tragikomédia, bohózat, dráma, fantasy komédia stb. A gyerekeknek klasszikusok: Tom Sawyer és Robinson, a felnőtteknek szívhez szóló mulatság és *Bánk bán*, hopp: Vidnyánszky Attila rendezésében (hányadszor is?) – a rendezők az ő kivételével nagyjából ugyanazok, mint tavaly. Kecskeméten (ig. a „pusztulat” minősítéssel sokak ellenszenvét okkal magára vonó Cseke Péter) kevés rizikó látszik nemcsak a darabok – csupa jól bejáratott mű kerül színpadra a *Légy jó mindhalálig*től a *Szentivánéji álmom* keresztül Woody Allenig –, a rendezők (Cseke a négyzetben, Kéri Kitty, az új főrendező: Sente Vajk, Eisemannhoz Szócs Artur) kiválasztásában is. Cseke Péter mostantól valószínűleg évekig nem fogja elkövetni azt a hibát, hogy a bár Kaposváron végzett, de független k2 társulatot hívja együttműködésre. A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház (ig. Besenczi Ár-

4 <https://szinhaz.online/egy-vegzo-hallgato-elhelyezkedesenek-tortenete-agoston-peter-naplojabol/?fbclid=IwAR36Zc6gryUvrST-dupDdzKNIHZpEcrVZ3QAmLhrVpAscQBPHZaNVvisvEU>

5 TURBULY Lilla – TÖRÖK Ákos, „Hangolódás a Színház- és Filmművészeti Egyetem átalakítása kapcsán”, <https://dunszt.sk/2020/07/22/hangolodas-a-szinhaz-es-filmmuveszeti-egyetem-atalakitasa-kapcsan/>.

6 A *HírTV Magyarország élőben* című műsorának vendége Vidnyánszky Attila, 2020.07.09.

7 „Eltűntek a hősokek a színpadról”, MEDVECZKY Attila interjúja Vidnyánszky Attilával, 2020.07.17., http://magyarforum.info/cikk/10717/Eltuntek-ahosok-a-szinhazrol/?fbclid=IwAR30Q8rGChadrPztjFVUISs77fN4waYrr8n6pvtom4XDC0i8k_1Gt9Mj7Q.

8 Uo.

9 Uo.

10 „Balázs Péter: Sajnos, nincs jó véleményem a pesti Színművészeti Egyetemről”, <https://www.origo.hu/kultura/20200624-a-vizsgaeloadasokon-sem-derul-ki-mennyire-kepzett-a-szinmuveszetin-vegzett-szinesz.html>.

11 Besenczi Árpád I. „Volt olyan fiatal, végzett színész, akit a pályára sem lehetett volna engedni”, <https://www.origo.hu/itthon/20200623-szinhaz-es-filmmuveszeti-egyetem.html>.

Szolnoki Szigligeti Színház

Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház

pád) idei évadterve kicsit kevésbé történelmi, mint a tavalyi volt, de Trianonról Rákosi Viktor *Elnémult harangok* című darabjával (amelyet Békéscsabán a soproni igazgató kolléga már megrendezett) azért megemlékeznek, ahogy „az advent és a remélhetőleg megrendezésre kerülő Eucharisztikus Világkonferencia jegyében” műsorra tűzik Vajda Katalin *Legyetek jók, ha tudtok* című színdarabját is, ugyanakkor zenés produkciókban sem lesz hiány, illetve pozitívként tűnik fel, hogy a Stúdióban minden évben van egy kortársdráma-bemutató (tavaly Egressy volt, idén Szálinger van soron). A békéscsabai Jókai Színház következő bemutatóit kibogarászni a honlapról gyakorlatilag lehetetlen (ig. Seregi Zoltán, aki a karakter-szituáció-történet hármására esküszik), az évadban mindenesetre „a nemzeti összetartozásra helyez[ik] a hangsúlyt”, műsoron Wass, Krúdy, Heltai és Móricz, illetve Koltay Gábor sokoldalú közreműködése öltik még szembe. Sopron (ig. a szintén a függetleneket kárhóztató Pataki András) nagyszabású évadot tervez *A padlástól* Németh Lászlón, Petőfin és

Goldonin át Szókratészig, feladat lesz bőven, de formátumos, izgalmas rendező nem jár a környéken. És végül Balázs Péter szolnoki színháza: az évadban bemutatásra váró nyolc műből hat (nem kortárs) magyar szerző tollából való, de a *Kőműves Kelemenben* biztosan mindenki táncolhat és énekelhet, illetve a direktor kicsit alájátszik a Déryné programnak: Herczeg Ferenc „tüneményes” színjátékát, a *Déryné, ifjasszony* rendezését kiutalta magának.

A műsorterveket összességében áthatja az SZFE-ről Nemcsák által is hiányolt „nemzeti érzés és a keresztény identitás”,¹² ami a szakmai feladatok értékéből nem von le, ugyanakkor egyrészt léteznek árnyaltabb kifejezési formái is, más fórumai is, mint a színház félreértett szentélye, másrészt a közönséget nagyban meghatározza. Viszont arra az igazgatók nem panaszkodnak, vagy mert nincs okuk panaszra, vagy mert ha panaszkodnának, meginogna az általuk magasztalt népszínház nimbusza. De ha ezekbe a városokba nem, akkor hová szerződnek szívesen a fiatalok? Teszem azt, Miskolcra, Szombathelyre, Debrecenbe vagy Székesfehérvárra, ahol nem iparúzésszerű, bérletes kikapcsolás és népnevelés folyik, hanem a szórakoztatás mellett a művészszínházi vonal is megfér, sőt, fontos terepe a műhelymunkának.

Kerényi utópiája részben megvalósulni látszik: „Szerintem utólag kell kontrollálni az eseményeket, és ha valamelyik műhely erősen elmegy a nemkívánatos irányba, akkor a közpönt kicsit csökkenteni kell.”¹³ Ezt úgy hívják, cenzúra. Hogy kormányzati vagy ön, az a lényegen nem változtat. Ezeknek a színházaknak viszont idén a többlettámogatásokból is biztosított a betevőjük. Kerényinek volt még egy javaslata: „[...] nagyon fontosnak tartom, hogy a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetemen történjen változás, történjen valami. Ha más nem, egy ellenegyetem szervezése a Ludovikán belül. ... Ha én lennék az alkirály, elvenném a Színház- és Filmművészeti Egyetemtől a színészképzés jogát, a pénzzel együtt.”¹⁴ (Lett helyette más alkirály.) Magam sem gondoltam volna, hogy valaha bármiben egy követ fújhatok Kerényivel, de amikor Vidnyánszky Prágát hozta fel példaként, hogy ott négy egyetem is megfér egymás mellett, felötlött bennem, hogy ilyen politikai támogatással akár a Közszolgálati Egyetemen is alapíthatna egy művészeti kart. Csak persze azt akkreditáltatni kell (vö. „Az igaz, hogy Kaposváron nem sikerült megvalósítani a komplex képzést, mert esélytelen a magyar akkreditációs bizottságnál rendezői, dramaturgi osztályt indítani. Sajnos ez a helyzet tíz év polgári kormányzás után.”¹⁵), amihez fokozattal rendelkező oktatók, művelt fők kellenek – vagy törvényt módosítás.

Így viszont az a faramuci helyzet állt elő, hogy ha az SZFE-s képzés átkerül egy magánalapítvány kezébe, onnantól az ott diplomázott fiatal szakembereken a közszolgálat nem számon kérhető. Ebbe belegondolt a díszes társaság? És nyomás nélkül: most az universitas polgárságán a világ szeme, érvényt tudnak-e szerezni a legnemesebb értelemben vett polgári jogaiknak. Vagy jöhet a polgári engedetlenség?

12 „A nemzeti gondolkodású művészeknek még a bizonyítás esélyét sem akarják megadni”, MEDVECZKY Attila interjúja Nemcsák Károllyal, d. n., <http://magyarforum.info/cikk/10667/A-nemzeti-gondolkodasu-muveszeknek-meg-a-bizonyitas-eselyet-sem-akarjak-megadni/>.

13 „Kerényi Imre: Biológiai reprodukcióra...”, nol.hu.

14 BOROS Tamás, „Kerényi Imre szerint a buzilobbit ki kell űzni a színházakból”, <https://444.hu/2014/05/22/kerenyi-imre-szerint-a-buzilobbit-ki-kell-uzni-a-szinhazakbol/>.

15 „Eltűntek a hősök...”, magyarforum.info.